

О. О. Шуміло,

лаборант Науково-дослідного інституту
вивчення проблем злочинності імені ака-
деміка В. В. Сташиса НАПрН України

ЩОДО СТРУКТУРИ ДОСЛІДЖЕННЯ КРИМІНОЛОГІЧНОЇ ХАРАКТЕРИСТИКИ ТА ЗАПОБІГАННЯ ЖОРСТОКОМУ ПОВОДЖЕННЮ З ТВАРИНАМИ

Концептуальні погляди на роль тварин у житті людей з плином епох зазнавали кардинальних змін. Невід'ємним постулатом класичної західної філософської думки, де протягом століть панував дух антропоцентризму, була безперечна первинність людських істот у порядку речей та визнання посередницької місії *Homo Sapiens* між Богом та тваринами. Поширеність такого світогляду призвела до викривлень у сфері моральності, а саме – до стійкого переконання, що люди мають безумовну перевагу перед тваринами. Тому категорії «моральність», «захист моральними нормами» будь-яких істот не поширювався на тваринний світ. Так, один з найбільш яскравих мислителів Нового Часу Р. Декарт вважав, що тварини, по-перше, нижчі за людей на підставі відсутності у них мовлення; по-друге, є знаряддями, не здатними до відчуттів; і, нарешті, по-третє – вони не можуть бути об'єктами моральних зобов'язань з боку людини.

Проте представники західної філософії не були одноставними в «інструменталізації» тварин, адже ще давньогрецькі філософи Плутарх і Порфірій стверджували, що тварини є розумними, мають власні права і не створені лише для експлуатації людиною, вони також заслуговують на милосердя і справедливість. На початку XIX ст. подібні ідеї були розвинуті і знайшли своє нормативне втілення у Великій Британії, де у 1822 р. ухвалений перший законодавчий акт, спрямований на заборону жорстокого поводження зі свійською рогатою худобою. Однак, незважаючи на стрімкий та доволі результативний розвиток руху на підтримку прав тварин протягом XX ст., негуманне поводження із живими істотами все ще залишається нагальною проблемою сьогодення, яка загрожує безпеці людини та суспільства.

Однією з найбільш прикрих особливостей сучасної побутової культури є культ сили, жорстокості, нелюдності, що виявляється у романтизації полювання, поширенні руху так званих «догхантерів», безкарній підпільній торгівлі екзотичними тваринами, вівісекції, використанні тварин в індустрії розваг тощо. Особливе занепокоєння викликає те, що свідками, а почасти й активними учасниками катувань тварин стають діти та підлітки, у підсвідомості яких формується небезпечно почуття байдужості до страждань живих істот. Багаторічними

спостереженнями антропологів, соціологів та інших спеціалістів за розвитком кримінальної дійсності, результатами клінічних патопсихологічних досліджень одноставно констатується прямий зв'язок між епізодами зооагресії та подальшою девіантною поведінкою. Так, за даними десятилітнього дослідження Масачусетської спілки запобігання жорстокості до тварин, особи, засуджені за насильницькі діяння щодо тварин, у п'ять разів імовірніше вчиняють злочини проти життя та здоров'я людей.

Розглядаючи жорстоке поводження з тваринами в Україні у кримінологічному розрізі, насамперед варто визначити рівень та динаміку цього виду злочину. За 10 років низький статистичний показник кількості щорічно зареєстрованих злочинів за ст. 299 КК України не зазнав значних коливань, що може свідчити лише про катастрофічно високий рівень латентності цього діяння, підтверджений оцінками експертів.

Невідповідність уживаних державою заходів масштабам та інтенсивності зооагресії доведена у численних наукових та журналістських дослідженнях, автори яких вважають, що захист тварин в Україні є неефективним і «все більше придушується м'ясною, хутряною та експериментальною індустріями смерті». Незадовільний стан речей у зазначеній сфері, зокрема, велика латентність жорстокого поводження з тваринами, зумовлений також недостатнім технічним оснащенням правоохоронних органів, помилками у кваліфікації злочинів, відсутністю у правоохоронців чітких уявлень про негуманне поводження з тваринами та критерії його розмежування з подібними адміністративними проступками та хуліганством. Одним із вирішальних чинників високої латентності виступає відсутність «реальних» потерпілих та інших осіб, зацікавлених у виявленні та розкритті злочинів проти моральності, окрім представників місцевих громадських організацій. Варто підкреслити, що така ситуація формує у свідомості злочинців переконання у можливості й надалі безкарно вчиняти цей та інші види злочинів, а також послаблює превентивний вплив кримінального закону та покарання.

Проблема особи злочинця, що вчинив негуманний акт щодо тварини, як і кримінологічна концепція особи злочинця взагалі, орієнтує дослідників на дослідження широкого кола проблем, зокрема, осмислення етичних аспектів жорстокості особи щодо тварин, етіологію таких антисуспільних проявів; генетичну та соціальну детермінацію злочинної діяльності індивіда як носія особливих рис, що мають враховуватись у процесі розслідування та судового розгляду кримінальних проваджень, а також виконання кримінального покарання. Одним із засобів вирішення цих завдань є типологізація суб'єктів таких злочинів, що має на меті відшукання ефективних шляхів побудови системи запобіжної діяльності. Так, у зарубіжній літературі широко відомі кілька видів типологій зооагресорів за об'єктивною стороною їхніх діянь та мотивацією злочинної по-

ведінки. Використовуючи на практиці дані типологізації злочинців, деякі громадські організації мали можливість припинити значну кількість випадків негуманного поводження з тваринами.

Проблема причин та умов жорстокого поводження з тваринами видається недостатньо дослідженою у сучасній вітчизняній кримінології. Таке вивчення має спиратися, у першу чергу, на феномен детермінації злочинності як такої. Результати емпіричних психологічних та соціологічних досліджень не дають підстав зробити однозначний висновок щодо вирішальної ролі успадкованих психічних аномалій або виховання та несприятливих умов формування особистості індивіда у виникненні специфічних криміногенних рис, що у майбутньому підштовхують до вчинення вищезгаданого виду злочину. Серед найбільш доведених чинників сьогодення можна виділити такі властиві певним соціальним групам явища: відтворення негативних традицій (пияцтва, грубощів та агресії тощо) у неформальних групах, а також учбових і трудових колективах; слабкий соціальний контроль за дотриманням правил продажу спиртних напоїв неповнолітнім; масове отруєння та відстріл безпритульних тварин, що нерідко здійснюється на очах дітей; популяризація полювання та собачих боїв як різновидів розваги; процвітання фотобізнесу на курортах; варварська експлуатація тварин у цирках та дельфінаріях, недотримання елементарних етичних норм поводження з тваринами у м'ясній, хутряній індустріях та під час лабораторних випробувань хімічних засобів, декоративної косметики тощо.

З огляду на вищенаведене слід зазначити, що можливості й результативність запобігання жорсткому поводженню з тваринами залежать від розв'язання багатьох соціальних проблем, які мають значно ширшу мету й завдання, ніж спеціально-кримінологічну протидію цьому злочину. Ідеться про подальше зниження рівня соціальних суперечностей, оздоровлення морального клімату в суспільстві, підвищення ролі громадських організацій, гармонізацію системи «суспільство – природа». Важливе значення має й постійне підвищення еколого-правової культури та свідомості як на суспільному, так й індивідуальному рівнях; використання зарубіжного досвіду, зокрема, рекомендацій Всесвітнього товариства захисту тварин та Фонду «Народжені Вільними» щодо превентивних заходів, спрямованих на залучення місцевих жителів регіонів до охорони дикої природи їх регіонів та їхнє заохочення; популяризація волонтерського руху допомоги безпритульним тваринам.

Таким чином, усі вищекреслені аспекти є актуальними, зокрема, на сучасному етапі адаптації вітчизняного законодавства до законодавства Європейського Союзу, потребують ґрунтовного наукового осмислення та мають стати структурними компонентами поглибленого кримінологічного дослідження проблеми негуманного поводження з тваринами.